

TABİİYETİN GENEL İLKELERİ VE 1964 TARİHLİ TÜRK VATANDAŞLIK KANUNU

Doç. Dr. Gülören TEKİNALP

I. Genel olarak

Tabiiyet «milli yetki»ye dahil bir konu olmakla beraber, bunun bazı ilkelere uygun olarak düzenlenmesinde devlet açısından olduğu kadar kişi açısından da büyük ve önemli menfaatler vardır. Devlet açısından menfaat kendisini devletin kişi üzerindeki milli yetkilerini tam bir kesinlik ve güven içinde kullanamaması sakıncasının bertaraf edilmesinde gösterir. Gerçekten birden çok tabiiyete sahip olan bir kimsenin durumu üçüncü bir devlet nezdinde kendi verdiği tabiiyetin tanınıp tanınmayacağı noktasında kesinlikten uzaktır. Kişi açısından ise güvensizlik daha da büyüktür. Çünkü kişinin birden çok tabiiyete sahip olması mükellefiyetleri açısından onu zor durumlara düşürürken, bazı ilkelere uyulmaması halinde ortaya çıkabilecek vatansızlık durumu ise onu vatandaşa has haklardan yoksun kılacaktır. Bunlar tabiiyetin düzenlenmesinde bazı genel ilkelere, bütün kanun koyucular tarafından uyulmamasının devlet ve kişi menfaatleri açısından ortaya çıkardığı sakıncaların sadece örnek olarak genel bir şekilde ifadesidir. Yoksa sakıncalar listesini ve örneklerini müşahhas olaylarla daha da artırmak mümkün ve kolaydır. Öyle ise, tabiiyetin milli yetkiye dahil olmasına rağmen bazı genel ilkelere uygun olarak düzenlenmesinde devlet ve kişi menfaatleri açısından bir zaruret vardır. Hatta denilebilir ki, bu zaruret milli yetkinin de menfaatinedir. Çünkü ancak bu genel ilkeler sayesinde milli yetki uygulamada kesinlik kazanacaktır. Böylece, bir taraf-

tan milli yetkiyi sınırlandıran bu ilkeler diğer taraftan onu doğrulamakta ve kesinleştirmektedirler. Onun için bu ilkeler gerek milli kanun koyucuların gerek milletlerarası anlaşmaları hazırlayanların erişmek istedikleri ülküyü temsil ederler.

Tabiiyetin genel ilkeleri Devletler Hukuku Enstitüsünün 1895 Cambridge toplantısında tesbit edilmiştir. Toplantıda tesbit edilen üç ilke şu şekilde ifade edilirler:

1. Herkesin bir tabiiyeti olmalıdır.
2. Herkesin yalnız bir tabiiyeti olmalıdır.
3. Kişinin tabiiyet seçmek hürriyeti bulunmalıdır.

1895 Cambridge toplantısından sonra yapılan çeşitli milletlerarası çalışmalarda bu ilkelerin gerçekleştirilmesi çabası gösterilmiştir.

Gerçekten :

- 1930 tarihli La Haye Sözleşmesi;
 - 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi;
 - Birleşmiş Milletlerin 1959 Cenevre, 1961 New-York Vatansızlığı Gelecekte Azaltma Sözleşmesi;
 - Avrupa Konseyinin Çifte Tabiiyeti Azaltma Tasarısı;
 - Evli Kadının Tabiiyeti Konusunda 1957 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi;
 - Mültecilerin Hukuki Statüsü Hakkında 1951 tarihli Sözleşme;
 - Vatansızların Hukuki Statüsü Hakkında 1954 tarihli Sözleşme,
- gibi çalışmalar ve sadece Latin Amerika ülkeleri için söz konusu olan,

- 1928 tarihli Bustamente Kodu ve
- 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi

bu genel ilkeleri doğrularlar ve gerçekleştirilmesi çabalarını yansıtır.

Hemen ifade edeyim ki, bu ilkelerin gerçekleştirilmesi çabaları arasında milletlerarası teamüller de anılmalıdır. Bu teamüller de bu nitelikleri ile, biraz evvel yukarda ifade ettiğim şekilde «milli yetkiyi» sınırlandırmaktadır (1). Milletlerarası teamüllerinden bazılarını şöyle ifade edebiliriz:

(1) Unat, İlhan: Devletler Hususi Hukuku, Ankara, 1965, s. 27 vd. (teksir edilmiş ders notları).

1. Asli tabiiyetin verilışindeki ikili esas, yani kan veya toprak esaslarından birinin veya her ikisinin birlikte kabulü. Bu esasa aykırı bir düzenlemenin devletler hukukuna aykırı olacağı söylenebilir.

2. Reşit kişiye tabiiyetin zorla verilemeyeceği esası.

Milli kanunlar da yukarıda ifade edilen tabiiyetin genel ilkelerini gerçekleştirmek çabasına katılmışlardır. İsviçre, Fransız, Alman Kanunları çeşitli tadillerinde hep bu ilkelere yer vermişlerdir. Fakat bu konuda ilgi çekici en yeni örnek 11.2.1964 tarihli 403 sayılı Yeni Türk Vatandaşlık Kanunudur (2). (TVK). Anılan kanun tabiiyetin genel ilkelerine uygun bir çok hükmü ihtiva etmektedir.

İlkeleri teker teker izah etmeden ve 1964 tarihli kanunumuzu bu açıdan izah etmeden önce bilhassa şu hususu da belirtmek isterim :

Üç ana ilkeyi gerçekleştirmek devletlerin ortak menfaati gereği olduğu halde, tabiiyetin «milli yetki» ye giren bir konu olması tesbit edilen bu ilkelere, istenerek veya istenmeyerek çeşitli sebeplerle sapılması sonucunu doğurmuştur. Böylelikle bütün çabalara rağmen ne tabiiyetsizliğin ne de çok tabiiyete sahip olmanın önüne geçilebilmiş ve ne de tabiiyet seçme hürriyeti tam olarak sağlanabilmiştir. Denilebilir ki en az gerçekleşen ilke sonuncusudur.

II. İlkelerin İncelenmesi ve İzahı

1. Herkesin bir tabiiyeti olmalıdır.

Tabiiyetsiz kişi bulunmamalıdır şeklinde ifade edilebilecek olan bu prensip çeşitli sebeplerle gerçekleşmemektedir.

a) Tabiiyetin verilışinde çeşitli devletlerin toprak veya kan esaslarına katı bir şekilde yer vermeleri tabiiyetsizliğe sebep olur. Örnek olarak toprak esasının kabul edildiği bir memleketin tabasının

(2) RG. 22.II.1964, S. 11638.

dan birinin kan esasının hâkim olduğu bir memlekette çocuğu dünyaya gelirse ne doğduğu ülkenin ne de ana ve babasının vatandaşlığını alması imkânı vardır. Diğer yandan kan esasını uygulayıp toprak esasına hiç yer vermeyen bir ülkede doğan çocuklar ana ve babalarının vatansız olması, bilinmemesi hallerinde tabiiyetsiz kalacaklarıdır. Aynı şekilde bulunmuş çocuklarda bir tabiiyete sahip olma imkânından mahrum olacaklardır. Zira bulunmuş çocukların durumu diğerlerine nazaran doğum yerleri de kesin olarak bilinmediğinden daha da belirsizdir. Bu hususta aksi sabit olana kadar buldukları ülkede doğmuş oldukları karinesini kabul çözüm verir. Birleşmiş Milletler «Vatansızlığı Gelecekte Azaltma Sözleşmesi» kendi ülkesinde doğup da tabiiyet kazanamıyan çocuklara doğdukları yer devletinin tabiiyet verebileceğini ifade etmektedir. Hemen söyleyeyim ki bu esas 1964 tarihli Vatandaşlık Kanunumuzda tam olarak gerçekleşmiştir.

Gerçekten TVK m. 4. :

«Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamıyan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk Vatandaşlarıdır.

Türkiyede bulunmuş çocuklar aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılırlar»

şeklindeki ifadesi ile son fıkrada bulunmuş çocukların durumunu ilk fıkrada ise anası ve babası vatansız olan, anası ve babası hukuken belli olmayan yahut ana ve babasının tabiiyetinde buldukları ülkede toprak esası uygulanan çocukların, Türkiyede doğmaları halinde tabiiyetsiz kalmalarının, bu hallerde t o p r a k e s a s ı kabul edilerek önüne geçmiştir.

b) Evlenme

aa) Evlenmenin Eşe Etkisi

Çeşitli kanunlarda evlenmenin tabiiyete etkisi farklı şekilde düzenlenmiştir. Bazılarında «ailede tabiiyet birliği» ön plana alınarak evlenme ile kadının asli tabiiyetini kaybedip kocasının tabiiyetini

(3) Altuğ, Yılmaz: Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, İHFM, c. XXIX, S. 1-2, s. 201-217, s. 213.

kazanacağı hali öngörülmüştür (1936 Afganistan Vatandaşlık Kanunu) (4). Diğer bazılarında ise evlenmenin tabiiyete hiç bir etkisi olmayacağı, yani «cins eşitliği» esasını kabul edilmiştir. (Montevideo Sözleşmesi, 1951 Polonya Kanunu (5) gibi).

Bu durumda kadın, ailede tabiiyet birliğini öngören bir ülkenin tabası olup, evlenmenin tabiiyete etki yapmayacağı esasını kabul eden bir devlet vatandaşı ile evlenirse, milli kanunun vatandaşlığın otomatik olarak kaybedilmesini hüküm altına alması sebebiyle tabiiyetsiz duruma düşecektir.

Kadının tabiiyetsiz kalışı sadece evlenmenin yapılması haline inhisar etmemekte, bu tehlike iki prensibi katı şekilde uygulayan ülkeler açısından evliliğin devamı ve son bulmasında da ortaya çıkabilmektedir. Eğer koca evliliğin devamı sırasında tabiiyet değiştirirse bu değişiklik ailede tabiiyet birliğini benimseyen ülkelerde kadının da tabiiyetinin otomatik olarak kaybı sonucunu doğurabilmek ve eğer kocanın tabiiyetini iktisap ettiği devlet kanunları eşin tabiiyetinin kocanıninkine bağlı olduğu esasını kabul etmiyorsa kadının tabiiyetsizliği kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

Bazı memleketlerde ise, evliliğin son bulması karının tabiiyetsiz kalması sonucunu doğurabilmektedir. Evliliğin son bulması ile kadının kocaya bağlı olarak iktisap ettiği tabiiyeti kaybetme durumu varsa yahut kadına tabiiyeti terk imkân itanınıyorsa ve kadın bundan yararlanmışsa, kadının eski tabiiyetine dönmesi yahut üçüncü bir devlet tabiiyetine girmesi gereklidir. Eğer böyle bir imkân yoksa tabiiyetsizlik tabii bir netice olarak ortaya çıkar.

Türk Vatandaşlık Kanunu açısından meseleyi ele alacak olursak, 3. madde, evlenme ile kural olarak zorla tabiiyet yüklememekte sadece, kadının vatansız olması yahut evlenme ile milli kanununa göre tabiiyetini kaybetmesi hallerine bunu inhisar ettirerek tabiiyetsizliğe mani olmakta ve aslen vatansız olan kadına bir imkân vermektedir.

Bununla beraber, TVK da «ailede tabiiyet birliği» ilkesi tamamen terk edilmiş değildir. Kadın isterse kocasının tabiiyetini kazan-

(4) Uluocak, Nihal: Türk Vatandaşlık Hukuku, 1968, İstanbul, s. 34, dn. 17.

(5) Uluocak, s. 34, dn. 17.

mak imkânını evlenme, yetkili Türk memurları huzurunda yapılıyorsa onlara beyanla, yabancı yetkili memurlar huzurunda yapılıyorsa, evlenmeyi tescille vazifeli makamlara bir ay içinde yazılı olarak müracaat ederek gerçekleştirebilir. Böylelikle Türk Vatandaşlığı Kanunu hem tabiiyetsizlik hallerini önlemekte hem de ailede tabiiyet birliğini sağlama imkânını öngörmekte, fakat bunda her hangi bir zorlamadan kaçınarak ideal prensibi koymaktadır. Bu esaslar evli kadının tabiiyeti konusunda 1957 tarihli Türkiyenin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Sözleşmesine uygundur. Yalnız TVK. şu halde vatansız kalınmasına değer vermemiştir. O da kötü niyetli kadının evlenmenin butlanı halindeki durumudur.

Yabancı ile evlenen Türk kadını da yabancı devlet vatandaşlığını seçebilir. (m. 19). Bu kural hem evlilik ve tabiiyet birliğini sağlamakta hem de tabiiyet seçme hürriyetini gerçekleştirmektedir. TVK'nun 19. maddesinde vatansızlığı önleme bakımından kadına bu imkân kocanın vatandaşlığını kazanabiliyorsa tanınmıştır. İkinci fıkrada, eğer bazı şartların gerçekleşmesi ile kazanıyorsa ancak Türk Vatandaşlığını o tarihte kaybeder denilerek, 1. ilkenin amacına uygun bir düzenleme getirilmiş olmaktadır.

Evliliğin sona ermesinde de Vatandaşlık Kanunu yabancı kadına evliliğin son bulmasından itibaren üç yıl içinde önce sahip olduğu vatandaşlığı mahfaza ettiği veya dönebildiği takdirde Türk Vatandaşlığından ayrılma hakkı tanımıştır. Görüldüğü gibi, ayrılma hakkı eski vatandaşlığı iktisap edebilme şartına bağlıdır. Kanaatimce burada eski vatandaşlığa dönme yanında her hangi bir tabiiyeti iktisap imkânı ortadan kalkmış değildir. Üçüncü bir devlet vatandaşlığını iktisap normal çıkma yolu ile olabilir (6). TVR m. 19 ile kanunda öngörülen ve varılmak istenen amaç tabiiyetsizlik durumuna meydan vermemektedir. Yani seçme hürriyetinin bir kısıtlaması ile karşı karşıya bulunulmamaktadır.

bb) Evlenmede Küçük Çocukların Durumu

Evlenmede küçük çocukların durumu özellikle Türk ile evlenen yabancı kadın bakımından önem kazanır. Birinci ilke, yani vatansızlığın önlenmesi açısından çocuk vatansız ise, anaya bağlı olarak

(6) Bkz. aynı kanı, Nomer, Ergin: Vatandaşlık Hukuku Dersleri, 1971, İstanbul, s. 75.

Türk Vatandaşlığını kazanacağı hüküm altına alınmıştır (m. 14 ç). TVK nun 14. maddesindeki diğer hallerde «çift tabiiyet»in doğması imkân dahilinde olduğundan, 1. ilke dışındadır. Yabancı ile evlenen Türk kadını bakımından da aynı sakıncalar vardır. Maamafih, Kanun bu halde «çift tabiiyet» sakıncasına pek önem vermemiş, ailede «tabiiyet birliği» ilkesini küçük çocuklar açısından tercih etmiştir. Kanun koyucunun tek düşüncesi çocuğun vatansız kalmasının önlenmesine yönelmiştir. Nitekim TVK, m. 30 un son fıkrası ile Türk Vatandaşlığını kaybeden çocukların yabancı vatandaşlığı seçen analarına tabi olmaları halinde vatansız kalmalarının önüne geçilmesini sağlamak için Türk kalacaklarını öngörmüştür.

c) Vatandaşlığa Alınma - Telsik

Bir çok kanunlarda vatandaşlığa alınma da eş ve çocukların tabiiyetini etkilemekte, bundan çok tabiiyet durumu doğabileceği gibi «tabiiyetsizlik» de meydana gelmektedir. 1. ilke bakımından vatandaşlığa alınmanın eşe ve çocuklara etkili olmayacağı esasını kabul eden ülkelerle eşe ve çocuklara etkili olacağını kabul eden ülkeler arasındaki farklılığın kocanın ve karının vatandaşlığa alınması açısından incelenmesi gereklidir.

aa) TVK. da Kocanın Vatandaşlığa Alınması.

Kocanın vatandaşlığa alınması eşi etkilemez. (TVK. m. 15). Çocuklar küçük iseler, babalarına tabi olurlar. Fakat asli vatandaşlıklarını kaybetmiyorlarsa çift vatandaşlık durumu ortaya çıkar, fakat vatansızlık sözkonusu olmaz.

bb) TVK. da Karının Vatandaşlığa Alınması

Karının vatandaşlığa alınmasının eşe etkisi TVK. da söz konusu edilmemiş, çocukları etkilemesi ise 36. maddede sayılan bazı şartlara tabi tutulmuştur. Bu maddenin (ç) bendi çocuğun vatansız olma halini de derpiş ederek, 1. ilkeyi teyid etmektedir. TVK da bu sebepten «tabiiyetsizlik» hali doğmaz.

d) Seçme hakkı

TVK. m. 27 de düzenlenen ve Türk vatandaşı olduğu halde sadece yabancı vatandaşlığı seçtiğini bildirerek Türk vatandaşlığından

ayrılmaya hak kazanan dört grup, ancak vatansız kalmıyacaklarsa Türk vatandaşlığından ayrılabilirler. Bu hüküm de vatansızlığı önlemede TVK. da ne derece titiz davranıldığını göstermektedir.

e) *Vatandaşlıktan Çıkma*

Vatandaşlıktan çıkma hali de eş ve çocuklar bakımından bazı sakıncaları birlikte getirebilir. Burada da sakıncaların kaynağı, diğer hallerde olduğu gibi milli düzenlemelerdir. Eger çıkma, çıkanın terk ettiği kanunda eşe ve çocuklara etki ediyor, fakat tabiiyetini kazandığı ülkenin kanununda alınma etki dışında bırakıyorsa, eş ve çocuklar tabiiyetsiz hale gelirler. TVK nu bu açıdan incelersek: çıkmanın eşi etkilemediğini görürüz (m. 31).

Küçük çocuklar ise, babalarına bağlı olarak vatandaşlığı kaybederler. Analarına bağlı olarak da bazı şartların gerçekleşmesi halinde aynı sonuç doğar (m. 32). Kanunun 32. maddesinin son fıkrası vatandaşlığın kaybı çocukları vatansız kılacak ise, Türk kalırlar diyerek, tabiiyetsizlik durumunu önlemektedir.

Vatandaşlıktan çıkma bazı hallerde bizatihi çıkan için de tabiiyetsizlik sebebi olabilir. Oysa ki çıkma, yahut daha doğru bir deyimle seçme hürriyeti, Unat'ın ifade ettikleri şekilde, tabiiyetsiz kalma hürriyeti şeklinde dejenere edilmemelidir (7).

Çıkma talebi ancak, yeni bir vatandaşlık kazanıldığı takdirde kabul edilmeli ve hüküm ifade etmelidir. 1930 tarihli La Haye Sözleşmesine göre, çıkma talebinde bulunan belli bir süre içinde başka bir devlet tabiiyeti kazandığına dair, belge getiremezse, eski tabiiyetini kaybetmez.

TVK nunda da çıkma belgesine yer verilmiş 22. maddede çıkmak isteyen, yabancı devlet vatandaşlığına girdiğini bildiren belgeyi gösterince kendisine çıkma belgesi verilir, denilirken ve 23. maddenin 1. fıkrasında da belge verilince Türk Vatandaşlığının kaybedileceği öngörüldüğü halde, aynı maddenin 2. fıkrasında, «3 yıl içinde belge alınmamış ise Türk Vatandaşlığının kaybı kesinleşir» denilerek çıkma bir «tabiiyetsizlik kaynağı» olabilecek duruma getirilmiştir (8).

(7) Unat, s. 39.

(8) Uluocak, s. 74 de de aynı hususa işaret edilmiştir.

e) *Hal Değişikliği Sebebi*

Nesebin tashihi, tanıma, babalığa hüküm ve evlât edinme gibi küçük çocuğun halindeki değişiklikler, tabiiyetsizliğe sebep olabilirler. Meselâ: çocuğun anasına bağlı olarak, kan esası ile iktisap ettiği tabiiyet, babanın tanınması halinde kayboluyorsa ve babanın tabası bulunduğu devlet kanununda ise, toprak esası kabul edilmişse yahut tanıma ile tabiiyet verilmiyorsa, çocuk tabiiyetsiz hale gelebilir. Aynı durum, diğer hal değişikliklerinde de sözkonusu olabilir. TVK nun bu husustaki hükümlerine gelince :

Esas ilke olarak babadan gelen kan esası kabul edilmiştir. Bu ilke 1312 tarihli, Vatandaşlık Kanunumuzdaki gibi tek taraflı olarak değil, iki taraflı olarak, yani yabancı baba açısından da kabul edilmiştir. TVK. m. 1/b de: Türk anadan doğup da, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamıyanlar, doğumlarından itibaren Türk Vatandaşı olurlar denilmektedir. Demek ki, doğum ile yabancı babanın Vatandaşlığını kazanma imkânı varsa, ananın Türk olması tabiiyet bakımından rol oynamıyacaktır. Eğer, babanın tabiiyetini kazanmıyorsa, çocuğun tabiiyetsiz kalmasının önlenmesi için, doğumundan itibaren Türk olacağı, kuralı konulmuştur. Gene aynı endişe, Türk anadan, evlilik dışı doğan çocuklar açısından, onlara Türk vatandaşlığı verilerek giderilmiş ve tabiiyetsiz kalmalarının önüne geçilmiştir.

Evlât edinme, kural olarak, evlâtlığın vatandaşlığını etkilememekte evlâtlık küçük ve vatansız ise, yahut küçük olan evlâtlığın anası babası bulunmaz yahut nerde olduğu bilinmezse, bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla Türk Vatandaşlığını kazanabilmektedir.

Bu sonuçlar 1930 tarihli La Haye ve daha sonraki Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinde yer alan esaslara uygundur. Demek ki 1. ilke bakımından, Türk Vatandaşlığı Kanunu, buraya kadar gördüğümüz hallerde en modern esaslara yer vermiştir.

f) *Kişinin İradesi Dışında İdari Tasarruflarla Vatandaşlığın Kaybedilmesi*

İdari tasarruflarla vatandaşlığın kaybedilmesi de, kaybedilme şekli ne olursa olsun, «tabiiyetsizliğe» sebep olmaktadır. Hatta de-

nilebilir ki, bu sebep Tabiiyetsizliğin en önemli kaynaklarından biridir.

TVK. nu, idari tasarruflarla vatandaşlığın kaybedilmesi hallerini 3 grupta toplamıştır. Bunları Kanun

- aa) Vatandaşlığa alınmanın iptali;
- bb) Vatandaşlığın kaybettirilmesi;
- cc) Çıkarma

şeklinde ifade etmiştir.

Milletlerarası alanda yapılan çalışmalar, vatandaşlığın idari tasarrufla kaybedilmesinin önlenmesi konusunda başarıya ulaşmamıştır (9). Devletler, alışılmış deyimle ile *ı s k a t* yetkilerini bırakmaya razı olmamışlardır. Bu sebeple 1959 da Birleşmiş Milletlerin Cenevrede yaptığı toplantı sonuçlanamamış, ancak 1961 de bir uzlaşmaya varılmıştır. 1961 toplantısında *ı s k a t* sebeplerinin i tesbit eden listeler yapılmış, ve devletlerin ıskatı muhafaza hakkı mevcut sebepler dışına taşmama şartı ile kabul edilmiştir.

1964 tarihli TVK, tabiiyetsizliğin önlenmesi, yahut herkesin bir *t a b i y e t i o l m a l ı d ır* şeklinde beliren tabiiyetin genel ilkelerinden 1. si açısından büyük bir titizlik gösterdiği halde idari tasarruflarla, vatandaşlığın kaybedilmesi müessesesine yer vererek genel eğilime uygun çerçevede de olsa prensibi baltalamıştır.

2. Herkesin Yalnız Bir Tabiiyeti Olmalıdır.

İki veya çok tabiiyete imkân vermemelidir şeklinde de ifade edilebilecek bu ilke diğeri gibi tabiiyetin milli yetkiye dahil oluşunun bir sonucudur.

Çok Tabiiyetin Sebepleri :

a) Toprak ve kan ilkelerinin katı şekilde uygulanması

Bir kimse toprak esasını kabul etmiş bir memlekette doğar, an-ne ve babası da, kan esasını kabul eden bir devlete mensup bulunurlarsa, o kişi, kolaylıkla çifte tabiiyet sahibi olur. Hatta kan esasına dayanan tabiiyetini, evlilik dışı doğup, sadece anasından almışsa, daha sonra, babasının tanınması halinde, üç başka bir devlet vatan-

(9) Unat, s. 40; aynı konuda Altuğ, İHFM, 1963, s. 211.

daşlığına geçerek, önceki tabiiyetlerini de kaybetmezse, dört tabiiyetli hale gelebilir.

TVK açısından meseleyi incelersek :

TVK. m. 1/a, «Türkiye içinde veya dışında, Türk babadan olan çocuk Türktür» kuralını koymaktadır. Demek ki, toprak esası olan bir yerde, Türk babadan olan çocuk, rahatlıkla çift tabiiyetlidir.

TVK. m. 1/b, Türk anadan doğup da doğumla babasının vatandaşlığını alamıyanlardan bahseder. TVK. m. 27 ise, analarına bağlı olarak doğumla, Türk vatandaşı olduğu halde sonradan, babalarının vatandaşlığını kazananlara reşit olduklarından itibaren, iki yıl içinde ayrılabilme hakkı tanımaktadır. Demek ki, çocuk reşit olana kadar, çifte tabiiyeti devam edecek, bundan sonra çifte tabiiyetin devam edip etmemesi ise, çocuğun iradesine kalacaktır (10).

Aynı esas 1. maddenin (c) bendi için de sözkonusu olur.

b) Hal Değişikliği Sebebi

Evlenme, evlât edinme, tanıma, babalığa hüküm, nesebin tashihi gibi hal değişiklikleri de çok tabiiyete yol açabilir.

Eğer evlenme otomatikman kocanın vatandaşlığını sağlıyorsa, yahut tanıma veya evlât edinme, tanıyan ve evlât edinenin vatandaşlığının otomatikman çocuğa verilmesi sonucunu doğuruyorsa çifte tabiiyet ortaya çıkar.

TVK nunda hal değişikliği, özellikle 2. maddede düzenlenmiştir. Şöyleki yabancı anadan evlilik dışı doğan çocukların neseplerinin tashih, tanıma ve babalığa hüküm hallerinde nesep bağı tahakkuk edince, doğumlarından itibaren Türk vatandaşı olacakları öngörülmüştür. Eğer yabancı kadının tabiiyetinde bulunduğu devlet kadınları da kan esasına göre, anaya izafeten tabiiyet vermişlerse, çifte tabiiyet, doğumdan itibaren, başlamış olur.

Evlâtlık da, eğer anası, babası bilinmediği ve bulunmadığı için, TVK. m. 3. e göre Türk Vatandaşı olduktan sonra, annesi babası ortaya çıkarsa, TVK. m. 27 uyarınca, rüşt yaşından sonra, seçimde bulunmak üzere, o zaman kadar çifte tabiiyetli olacaktır. Aynı esaslar doğum yeri Türkiye olması sebebiyle TVK. m. 4 uyarınca Türk Vatandaşlığı verilenler için de sözkonusudur (m. 27, b., c.).

(10) Aynı kanı Uluocak, s. 33.

Bu hallerde bile kanun koyucu çift tabiiyeti önlemeyi tarafların isteklerine bırakırken, 27. maddenin son fıkrasında, vatandaşlıktan ayrılma, kişiyi vatansız kılıyorsa, bu hak kullanılmaz hükmünü koymuş ve vatansızlığı önlemedeki çabasını pekiştirmiştir.

Evlenme ile Türk vatandaşlığını kabul eden kadın, bu evlenmenin sona ermesinden itibaren 3 yıl içerisinde gene Türk vatandaşlığına dönebilir. Bu halde de eğer kadın, evlenme ile iktisap ettiği vatandaşlığı kaybetmiyorsa, çifte tabiiyet söz konusu olabilir.

c) Alınma Sebebi (Telsik)

Türk Vatandaşlığına alınma da çok tabiiyete sebep olabilecek hallerdendir. Vatandaşlığa alınan açısından söz konusu olabileceği gibi, eş ve çocuklar açısından alınmanın etki alanını başka başka düzenleyen memleketlerde, çifte tabiiyet durumu ortaya çıkabilir.

TVK nu açısından alınmada yabancı devlet tabiiyetinin kaybedilme şartı aranmadığından yabancıнын alınmasından sonra da eski tabiiyeti devam ediyorsa, kişi «çifte tabiiyetli» olur.

Alınmanın, eş etkisi olmadığından TVK da bu açıdan çifte tabiiyet ortaya çıkmaz. Çocuklar açısından, babaya veya anaya tabii olma durumuna göre bir ayırım yapılır. TVK. m. 16 ya göre küçük çocuklar babalarına tabii olurlar. Analarının vatandaşlığa alınması halinde ona bağlı olarak, Türk vatandaşlığına alınabilmeleri için babalarının ölmüş olması, belli olmaması, vatansız olması veya velayetin anada bulunması lâzımdır. Bu hallerde Türk vatandaşlığının iktisabına çocukların milli kanunlarının engel olmaması gereklidir. Bu şart, *evlenme* ile Türk vatandaşlığı kazanan kadının çocukları bakımından ise babanın ölmüş veya velayetin anada bulunması hallerinde çocuğun anaya bağlı olarak tabiiyet iktisabında aranır.

«Vatandaşlığı kazanmanın sonuçları» başlığı altında Kanunun böyle teferruatlı hükümlerle düzenlediği, bütün bu haller, çocuklar açısından çifte tabiiyete yer verecek niteliktedir. Zira çocukların milli kanunları varsa bunları muhafaza ederler. Bu sebeple TVK. m. 16 son fıkrada milli kanunların engel olmaması esası öngörülmüşse de bütün haller için yeterli değildir. TVK. m. 15 f. on, m. 16 f. son'a atıfta bulunur fakat atıf sadece a ve d bentleri içindir. Oysa ki diğer bentlerden ç bendi hariç her bent için aynı durum söz konusudur.

Diğer yandan TVK. m. 22 de yabancı devlet vatandaşlığına geçmiş olanlara derhal çıkma belgelerinin verileceği belirtilerek çifte tabiiyeti önleyen bir hüküm düzenlenmiştir.

d) Türk Vatandaşlığının Seçme Yolu İle İktisabı Halleri

Bu haller de zaman zaman çifte tabiiyet kaynağı olabilecek niteliktedir (TVK. m. 12).

Hernekadar çifte tabiiyetten kurtulma konusunda La Haye Sözleşmesine uygun bir şekilde, TVK. da da seçme hakkı kullanılarak çıkma imkânı varsa da (m. 27) bu yol çok tabiiyeti rüste vardıktan sonra önlemede sadece bir imkândır. Zira mecburiyet yoktur.

Genel olarak söylemek gerekirse, 2. ilke açısından TVK nın 1. ilke kadar başarı sağladığı söylenemez.

3. Tabiiyet Seçme Hürriyeti

Tabiiyet seçme hürriyetini Unat'ın (11) yaptığı tasnife uygun olarak olumlu ve olumsuz açıdan incelemek mümkündür.

a) Olumlu Açıdan :

- aa) Tabiiyeti istediği zaman terk;;
- bb) İsteddiği devlet tabiiyetine girme.

b) Olumsuz Açıdan :

- aa) Kimseye zorla tabiiyet yükletilemez;
- bb) Kişinin tabiiyeti zorla geri alınamaz.

a — aa) Tabiiyeti İsteddiği Zaman Terk, Yani Çıkma :

Bugün çeşitli memleketlerde çeşitli şekillerde düzenlenmektedir. Tabiiyet müessesesinin kaynağı olan *allegiance* fert ile devlet arasında çözülmez bir bağ olarak kabul olunurdu. Oysa bugün ferde istediği anda bir hak olarak, tabiiyetten çıkma imkânı tanıyan memleketler olduğu gibi (ABD. Vatandaşlık Kanunu no. 1481) (12),

(11) s. 46.

(12) Uluocak, s. 70. dn. 5 de anılan diğer kanunlar.

bazı şartlarla çıkmayı kabul edenler de vardır (İtalyan Hukuku (13) çıkma iradesinde samimiyet şartı arar. Şart gerçekleşmemişse kanuna karşı hile müeyyidesi uygulanır). Diğer bazıları da tabiiyetten çıkmayı i z n e t a b i tutarlar (Belçika ve İsveç Vatandaşlık Kanunları) (14).

Türk hukukunda Vatandaşlık Kanunlarında görülen sistem izin sistemi olmuştur. (Tabiiyeti Osmanîye Kanunnamesi m. 5, 1312 tarihli Vatandaşlık Kanunu, m. 7, ve 1964 tarihli TVK. m. 20) (15).

a — bb) İstediği devlet tabiiyetine girme, tabiiyeti seçme hürriyetinin olumlu yönlerinden istediği devletin tabiiyetine girmek ise, bir hak olarak genellikle kabul edilmemektedir.

TVK a l ı n m a için. Bakanlar Kurulu kararını da şart koşmaktadır. A l ı n m a d a yargı organının kararını arayan memleketler de vardır (ABD gibi). Türkiye'de olduğu gibi, y ü r ü t m e o r g a n ı na yetki verilmesi, a l ı n m a d a Bakanlar Kurulunun t a k d i r h a k k ı n ı n bulunduğunu gösterir (16). Her ne kadar idarenin hiç bir eylemi yargı denetimi dışında değilse de (AY. m. 114) bu takdir hakkının yokluğu anlamına gelmez.

b — Seçme Hürriyetinin Olumsuz Cephesi

b — aa) Kimseye Zorla Tabiiyet Yükletilemez

Reşit kimseye zorla tabiiyet yüklenemeyeceğini ifade eden bu kural milletlerarası bir teamül kuralı olarak millî hukukları sınırlar. TVK da çeşitli maddelerinde tabiiyetin etkilerini (m. 3, 14, - 18) hep küçük çocuk açısından ele almış reşit kişiye tabiiyeti zorla yüklememiştir. Küçük çocuklar açısından da rüşte ermelerinden itibaren seçme hakkı tanınarak sakıncalar giderilmiştir (m. 27). İşaret edilmesi gerekli nokta, sadece Türk çocukları açısından tek yönlü bir kural olan m. 30 f 2 ile 15 yaşından büyük çocukların rızasını arayarak, tabiiyetin zorla yüklenmeyeceği düşüncesini eksik de olsa ortaya koymuştur.

(13) Unat, s. 47.

(14) Uluocak, s. 73, dn 13.

(15) TVK. m. 22 karşısında söz konusu iznin niteliği düşünülmelidir.

(16) Unat, s. 81.

TVK yı bu açıdan incelersek şahıs reşit bile olsa, tabiiyetsiz ise evlenmede (m. 15), yahut tabiiyetsiz hale geleceksen seçme hakkı önlenecek (m. 27), tabiiyetsizliğin önüne geçilmek için tabiiyet yükletildiği görülmektedir.

Tabiiyet zorla yükletilemez ilkesinin diğer bir istisnası da TVK dışında Anlaşmalar Rejiminde görülmektedir. Bunlardan birisi arazi terk ve ilhaki diğeri ise ahali mübadelesi dir. Birincisinin sakıncaları seçim hakkı tanınarak giderilmekte, diğeri ise, mahiyeti itibarıyla buna imkân vermemektedir.

b — bb) Kimse'nin Tabiiyeti Zorla Geri Alınamaz :

Tabiiyet seçme hürriyetinin bu cephesi, devletlerin ıskat müessesesini muhafazada gördükleri, milli güvenlik ve menfaat gerekçeleri sebebi ile hemen bütün vatandaşlık kanunlarında menfi açıdan yer almaktadır. TVK da da kaybettirme ve çıkarma şeklinde düzenlenen ve tabiiyetsizliğe sebep olan bu menfi cephe, yargı denetimine tâbi tutularak hafifletilmiştir.

Vatandaşlığın geri alınma hallerinin diğer şekli de TVK da düzenlenmiş olan otomatik kayıp halleridir. Sakıncaları ise, tekrar dönme imkânı tanınarak giderilmiştir. Bunlar izinle çıkanların küçük çocukları, yabancı ile evlenen Türk kadınının küçük çocukları ve evlenerek Türk olan yabancı kadınla beraber Türk olup sonradan kadının seçerek ayrılması sonucu gene onunla birlikte otomatik olarak, yabancı olan küçük çocuklardır. Kadının Türk olmasını sağlayan evlenmeden olan çocuklarına eski tabiiyetine dönmesinin etkisi, babaları yok, vatansız, belli değil, yabancı veya velayet anada ise mümkündür. Fakat çocuklar reşit olunca gene Türk vatandaşlığına dönebilirler.

III. S o n u ç

1964 tarihli TVK da tabiiyetin genel ilkelerinden 1. si ideale yakın bir şekilde gerçekleştiği halde 2. ve 3. ilkeler açısından aynı sonuca varılamaz. Hatta seçme hürriyetinin (3 ilke) olumlu cephesinin gerçekleşmesi yolunda oldukça kazüistik kurallar düzenlenerek amacı gerçekleştiren gayretler sarfedilmişse de, sonuçta bunlar 2. ilke zararına olmuştur denilebilir.